

Prázdniny v muzeu

Jaké prázdninové aktivity jsme připravili pro děti a nejen pro ně? Více na s. 4.

Z dějin tur(nov)istiky

Příběh jednoho hotelu na náměstí se dozvíte na s. 3.

Jan Jiří Hertl

Turnovský barokní malíř Jan Jiří Hertl a jeho krajiny zázraků. Více na s. 5 a 6.

Co nás čeká a co bylo?

Přehled akcí a výstav i fotovzpomínky najdete na s. 8.

Český granát – nejznámější a nejkrásnější z pyropů

Již v roce 1609 nazval osobní lékař císaře Rudolfa II. Anselmus Boetius de Boot, ve své knize Gemmarum et Lapidum Historia, pyrop z území Čech jako český granát. Ten je tak již po celá staletí naším nejvýznamnějším drahým kamenem. Obliba českého granátu jako šperkového kamene mezi širokou veřejností rostla takovým způsobem, že o dvě stě let později ho označil Franz Xavier Maximilian Zippe za nerostný symbol Českého království, a i dnes je český granát jako drahý kámen pocházející z Čech známý po celém světě. Žádný jiný kámen nenese ve svém obchodním názvu označení „český“ a žádný jiný kámen nereprezentoval naši zemi tak jako český granát. Český granát se odborně nazývá pyrop a patří do široké rodiny minerálů ze skupiny granátů. Šest „granátů“ se vyskytuje v přírodě zcela běžně (pyrop, almandin, spessartin, uvarovit, grosulár a andradit), ostatní „granáty“ jsou velmi vzácné a některé byly dokonce připraveny pouze uměle. Český granát tedy není jediným granátem, není ani jediným pyropem a po celém světě najdeme mnoho lokalit a výskytů s podobnými pyropy jako se nachází u nás. Granáty jako skupina patří k nejbarevnějším minerálům vůbec; s výjimkou sytě modré pokrývají celou paletu barev: zahrnují různé odstíny červené, fialové, hnědé, žluté, zelené, granáty jsou také černé, ale i čiré. Mnoho barevných odrůd je využíváno jako drahý kámen ve šperkařském průmyslu. Naprosto rozmanitá je i jejich velikost. Některé granáty jsou patrné pouze pod mikroskopem, ale jsou známé krystaly značně velké o váze několik set kilogramů. Český granát nikdy nepatřil mezi největší kameny. Velikost zrn českého granátu velmi vzácně přesahuje 10 mm.

Běžné rozměry zrn používaných jako drahý kámen se pohybují od 2 do 5 mm, proto broušené kameny nad 5 mm jsou vzácné a větší než 7 mm jsou již raritní. V soukromé sbírce se nachází broušený český granát

ký symbol Čech. Kámen je součástí sbírek turnovského muzea a po výstavě bude ke zhlédnutí v expozici Muzea Českého ráje v Turnově.

Pokračování na s. 3

Matečná hornina se zarostlými zrny českých granátů, Linhorka u Třebívlic.

z Českého středohoří ve tvaru kulatého briliantu o průměru 10 mm; největší český granát z oblasti Podkrkonoší ve tvaru oválného briliantu o rozměrech 8,9 x 6,4 x 4,2 mm můžete obdivovat na právě probíhající výstavě Český granát – mineralogic-

Z historie Turnova III.

Turnov v 17. až 19. století

Albrecht z Valdštejna (1583–1634) se zdejších statků ujal definitivně 24. dubna 1623. Turnov se konečně dostal do rukou jediné vrchnosti a stal se nadobro součástí panství Hrubá Skála. Velkým přínosem pro turnovskou obec to však nebylo. Nový pán nerespektoval stará privilegia města a některá z nich mu hned odebral (právo vařit pivo, obchod se solí, vinný prodej aj.). Jedno pozitivum bychom však přeci jen našli. Valdštejn jako císařský generalissimus dokázal (alespoň částečně) ochránit svá panství před nájezdy cizí, a vlastně i císařské armády. Po jeho smrti na počátku roku 1634 však tato výhoda pominula a krajem několikrát prošly ničivé oddíly švédské, saské i císařské armády. A pak už bylo jen hůře. Jakožto vzdálený příbuzný se zdejších statků ujal hned v roce 1634 Maxmilián z Valdštejna, který je již roku 1624 dostal v léno a po smrti Valdštejna svůj nárok obhájil. Největším z panství, která tehdy získal, byla Hrubá Skála, k níž patřil Turnov a 74 vesnic.

Turnovští obyvatelé nejvýrazněji pocítili válečné útrapy v roce 1639, kdy se severu vpadl do Čech švédský generál Banér a při cestě na Prahu za sebou zanechával spoušť. Dne 10. května dorazilo švédské vojsko i do Turnova, kde strhlo mosty přes Jizeru, zahradilo městské brány a po dva dny plundrovalo město. Následující léta se pak nesla ve znamení pobytu císařských vojsk, která se snažila dobýt zpět opěrné body v kraji, a vzrůstajících účtů za jejich pobyt. Aby městu ulevil, propůjčil mu hrabě z Valdštejna i znovu pivní várky.

Během roku 1642 docházelo k zintenzivnění švédských přepadů, při kterých byly brány nejen naturálie, ale hlavně peníze ve formě výpalného. Na jaře roku 1643 přitáhla nepřátelská armáda švédského generála Lennarta Torstensonova opět do Čech. Turnov Švédové obklíčili a obsadili 23. dubna a jejich pobyt skončil 7. května 1643 pohromou v podobě velkého požáru, který zničil podstatnou část města.

Pro české země znamenala třicetiletá válka nástup rekatolizace, jejímž symbolem se v Turnově stala stavba kláštera a přilehlého kostela svatého Františka. Stavělo se na bývalých měšťanských pozemcích, které od turnovských měšťanů odkoupil hrabě Maxmilián z Valdštejna.

Hned na počátku 18. století, v roce 1707, došlo v Turnově k dalšímu plošnému požáru. Následnou situaci ve městě popisuje zápis v tereziánském katastru: „Ačkoliv toto město Turnov má každotýhodně dva trhy a jarmarky ročně tři obdarované a sousedé jistým počtem rolí vejsevku užívají, však tak nadmíru ochuzelí jsou, že žádných handlův obzvláštěních vésti nemohou. Nadto skrze spálení

města a přibytkův v nově na díle vyzdvižených a nedostavených zadlužený jsou, že jim těch domův tak, jak toho velmi potřebují, k vyzdvižení přivésti nelze. Které pak domy neshořely, ty na díle velmi zpustlé a na rozboření zůstávají a v dluzích velmi náramně vězí, řemesla opouštějí, když svých workafů (tj. dílny a jejich vybavení) nemají zač koupiti, nádenickou prací se živí a na žebrotu se odávají...“

Město se tehdy dostalo do jednoho z neobtěžnějších okamžiků své existence, což vyvrcholilo 15. října 1714, kdy císařský reskript prohlásil Turnovany za „člověčenství poddané“ a zrušil stávající městská privilegia. Turnovští se tak dostali na úroveň ostatních poddaných v okolí. O postupném zlepšování situace se dá hovořit až od druhé třetiny 18. století. Stoupající trend pak vyústil ve vydání nového privilegia, kterého se město dočkalo v roce 1775. Celá obec byla opět osvobozena z člověčenství, turnovskému magistrátu bylo umožněno volně vydávat zachovací listy (které potvrzovaly, že jeho majitel byl zplozen v řádně uzavřeném manželském svazku a následně pokřtěn), přijímat nové měšťany a hospodařit s obecními příjmy – město tedy opět získalo výsady náležející každému městu ve vrchnostenské ochraně. Měšťané mohli opět volně nakládat se svými gruntů, bylo však zakázáno odprodávat od gruntů pozemky. Clo a tržné mělo být použito ve prospěch obce, městu byly ponechány i masné krámy, obchod se solí a vinný šenk. Smělo však odebírat a čepovat pivo výhradně z panského pivovaru a zůstalo mu také posudné (daň z piva) ve výši jednoho zlatého z každého, ve městě vyčepovaného sudu vrchnostenského piva (jednalo se o čtyřvřederní sudy s objemem 226,4 litru). Vrchnost si pak vyhradila právo dosazovat tzv. aktuára, který se měl účastnit zasedání městské rady a chránit vrchnostenské zájmy. Nové privilegium bylo v roce 1783 vloženo do desk zemských a následně potvrzeno císařem. Na konci 18. století měl Turnov již více než 300 domů a začal se rozrůstat v dosud nevídané míře. Jen za pouhých čtyřicet let bylo ve městě postaveno dalších 150 domů, a žilo zde více než 3 500 obyvatel. O dalších deset let později jich přibyla dal-

Pohled na turnovskou provazárnu, 10. léta 20. století.

ší tisícovka. Vliv na to měl i výrazný rozvoj kamenářství, ještě posílený během první poloviny 19. století. Kamenáři již dlouho obchodovali se západní Evropou, ale nyní objevili i východní teritoria, kam záhy směřovaly čilé dodávky. Společenské změny po roce 1848 znamenaly ve svém důsledku i kompletní reorganizaci politické a soudní správy. Základem svobodného státu měla být napříště svobodná obec, jejíž působnost byla rozdělena na samostatnou a přenesenou. Také turnovskou obec vedl sbor zastupitelů, jejichž volba zde první proběhla 15. října 1850.

Celkový rozmach ekonomiky ve druhé polovině 19. století poznamenal výrazně i Turnov. Nastupující průmyslové tovární výroby se dokázalo přizpůsobit i tradiční kamenářství, doposud provozované v malých manufakturách. Nerozvíjelo se však pouze kamenářství – v roce 1872 byla založena továrna na motouz a provaznické výrobky Fotr, Boháček a spol., která patřila k největším a nejmodernějším podnikům v celé monarchii. Tradičně byl na Turnovsku zastoupen také potravinářský průmysl – fungovalo zde několik pivovarů, dva mlýny a další provozy. Kromě toho se v Turnově vyráběla pianina a pianina, byla zde továrna na nábytek a kulečníky, cihelny, parní pila, tiskárny... V roce 1873 byl založen zahradnický a semenářský velkozávod firmy Korselt a spol., do nějž později vstoupil bývalý sychrovský zahradník Vojtěch Mašek. Tento podnik svým významem také přesáhl rámec regionu. Během druhé poloviny 19. století se zásadním způsobem proměnila i podoba Turnova. Věk páry se projevil ve stavbách několika vysokých komínů, spojených s novými továrními budovami, započata byla výstavba vodovodní sítě, rozsvítily se první žárovky. Počet obyvatel města vzrostl ze 4 948 osob v roce 1880 na 6 909 v roce 1910.

David Marek, Antonín Mojsl

Český granát – nejznámější a nejkrásnější z pyropů

Pokračování ze s. 1

Český granát je možné definovat jako pyrop bohatý na chrom krvavě červené barvy, a právě svou sytě červenou barvou si získává obdivovatele po celém světě. Předpokládá se, že české granáty, resp. granátické peridotity, pocházejí většinou z hloubek kolem 80-100 km, zatímco např. jihoafrické nebo jakutské kimberlity vznikaly v hloubkách více než 200 km. To má vliv na chemické složení pyropů, protože s rostoucí hloubkou vstupuje do struktury pyropu více chromu. Obsah chromu má zásadní vliv na barvu pyropových zrn, která je proměnlivá a pohybuje se od světle oranžovočervené (pod 1,5 % Cr₂O₃), přes sytě červenou (1,5-2,5 % Cr₂O₃) po červeně fialovou až fialovou (více než 2,5 % Cr₂O₃). Pyropy z Kimberley (JAR) mají většinou nafialovělý nádech, zatímco z Arizony, Tanzánie a Jakutska mají podobnou barvu jako české pyropy. Naštěstí jsou chrompyropy na světě vzácné a jejich lokalit je málo. Ekonomicky zajímavé jsou pouze čtyři lokality: Česko a právě Arizona, Tanzánie a Jakutsko. Chrompyropy z Arizony nebyly nikdy těženy, protože leží uprostřed indiánské rezervace. Jejich běžná velikost je do 5 mm, ale vyskytují se i kameny s průměrem přes 10 mm. Z Tanzánie a Jakutska jsou známé broušené kameny o průměru minimálně 9 mm. V Mongolsku, Nigérii a Thajsku se získávají z vulkanických hornin také pyropy chudé na chrom. Ve srovnání s českým granátem je jejich barva světlejší.

Klenotnické pyropy se v rámci České republiky těžily/těží v několika oblastech: v širším okolí Kolína (dnes mimo zájem z důvodu nízké kvality a nebilančních zásob), v Českém středohoří (průmyslově těžené ložisko s velmi kvalitní surovinou) a v Podkrkonoší (v nedávné době těžené ložisko Vestřev a v roce 2019 nově otevřené ložisko Dolní Olešnice). Česká naleziště předčí světové výskyty jednotnou kvalitou a barevností pyropů, což umožňuje použití ekonomicky výhodného způsobu jejich těžby a zpracování.

Název pyrop je odvozen z řeckého slova pyropos, které znamená ohnivý. A jako by název necharakterizoval jen jeho červenou barvu a ohnivý lesk, ale i původ. Pyropy, včetně nejznámějších pyropů – českých granátů, totiž vznikly již před stovkami milionů let v zemském plášti za vysokých teplot a tlaků. V oblasti dnešního Českého středohoří v důsledku alpinského vrásnění probíhala v oligocénu a miocénu (40-10 milionů let) intenzivní vulkanická činnost. Během tohoto období docházelo k četným výlevům láv, vznikaly stratovulkány, intrudovala podpovrchová znělcová tělesa a také vznikaly diatrémy.

Pyrop (český granát), Třebenice, Česko (velikost největšího zrna: 4 mm).

Diatréma je velmi hluboký kráter trychtýřovitého tvaru, který vzniká při podpovrchové výbušné reakci mezi vystupujícím magmatem a sedimenty nasycenými vodou. Po explozi do kráteru napadaly zpět okolní horniny, ale také přiváděné čedičové lávy s xenolity ultrabazických hornin; vznikala tzv. komínová brekcie. Zdrojem pyropů jsou ultrabazické horniny (serpentinizované granátické peridotity, lherzolity), které byly před stovkami miliónů let vytaženy do hloubek pár set metrů pod povrchem v podobě čočkovitých těles uzavřených v rulách a granulitech. Přibližně před deseti miliony lety bazaltové magma procházelo čočkami ultrabazických hornin, strhávalo je a v podobě xenolitů vyneslo až k blízkosti povrchu, kde docházelo k výbuchům a následně ke vzniku diatrém vyplněných komínovou brekcií. Deset miliónů let docházelo k intenzivnímu zvětrávání diatrém, resp. komínové brekcie a ultrabazických hornin v ní obsažených; vyvětralé pyropy byly následně roznášeny spolu s kvartérními, deluviofluviálními sedimenty, do širokého okolí. V minulosti byl rozsah i mocnost granátonosných sedimentů mnohem větší, ale vlivem eroze došlo k denudaci exponovaných míst a k redukci výskytů, proto se pyropy v oblasti Českého středohoří nevyskytují souvisle, ale v několika pásech štěrků. Mocnost těchto poloh klesá od zdrojové oblasti, tedy samotných diatrém (Bota u Měrunic, Kuzov, Linhorka aj.) směrem k Ohři.

V Podkrkonoší primární zdrojovou horninu pyropů neznáme. Předpokládá se, že stejně jako v Českém středohoří, se jedná o dosud neobjevené nebo již denudované serpentinizované peridotity. Pyropy se dobývají z holocenních sedimentů v poměrně úzkém pruhu podél Olešnického (Kalenického) potoka. Barevně odpovídají českým granátům nalázaným při těžbě v Českém středohoří, ale na povrchu mají výrazně korodovaný povrch. V druhé polovině 18. století se české graná-

ty krátce těžily i na Kolínsku. Specifikem kolínských nalezišť byla těžba ve zvětralinách matečných hornin, jimiž jsou serpentinizované peridotity, které vycházejí na povrch na několika místech. Původně byly granáty patrně získávány rýžováním v aluviích zdejších potoků, ale tento způsob těžby měl jen malý ekonomický význam. V pozdější době se těžba zaměřila na zvětraliny provázející výchozy granátonosných hadcových těles. Ne všechna naleziště poskytovala granáty klenotnických parametrů. Většinou nedosahovaly potřebné velikosti nebo čistoty.

Jan Bubal

Český granát

Mineralogický symbol Čech

Výstava s názvem Český granát – mineralogický symbol Čech prezentuje tento nerost nejen jako minerál, ale především umožní návštěvníkům poznat kompletní výrobní proces, kterým musí každý vytěžený český granát projít, než se stane součástí luxusního šperku. Výstavu doplní řada mineralogických vzorků, exponátů dokumentujících historii i současnost těžby a klenotnického zpracování českého granátu, nerostného symbolu Čech. Na výstavě budou prezentovány nejen nejnovější údaje o českých granátech jako minerálech, ale družstvo umělecké výroby Granát poodhalí, co v dnešní době obnáší těžba, broušení a klenotnické zpracování českých granátů.

Kamenářský dům / 9. 6. – 4. 9. 2022

Prázdniny v muzeu

ÚTERÝ

DEN S MINERALOGEM 2022

Zábavně-naučný program s geologickou tematikou

5. 7. / 12. 7. / 19. 7. / 26. 7.

2. 8. / 9. 8. / 16. 8. / 23. 8. / 30. 8.

(9:00–17:00)

V létě proběhne už šestý ročník naučně-zábavného programu určeného (nejen) dětem s názvem „Den s mineralogem“. Pro návštěvníky každého věku jsou připravena stanoviště, která se nachází ve venkovním areálu muzea. Mezi aktivitami, na které se návštěvníci mohou těšit, je odlévání a barvení zkamenělin ze sádry, rýžování českých granátů a olivínů pomocí rýžovací pánve, hledání minerálů ze šterkové drti. Děti si zahrají na malé paleontology a budou objevovat kostru dinosaura. Velmi oblíbenou atrakcí je dobývání drahých kamenů z odlišné žíly pomocí kladívka a majzlíku.

Na stezce vedoucí kolem Kamenářského domu si děti i rodiče mohou vyzkoušet své znalosti ze světa kamenů. Chybět nebude „výprodejová burza“ minerálů.

Speciální program je chystán celkem na čtyři úterý – dvě bude probíhat řezání a leštění achátů, dvě budou komentované prohlídky expozice mineralogie a výstavy Český granát – mineralogický symbol Čech.

Rozšířený program:

5. 7. / 2. 8. (10:00–12:00 a 14:00–16:00)

Řezání a broušení drahých kamenů

12. 7. / 30. 8. (od 10:30 a 14:00)

Komentovaná prohlídka mineralogické expozice a výstavy Český granát – mineralogický symbol Čech

ČTVRTEK

LEZU, LEZEŠ, LEZEME PRÁZDNINOVÉ LEZENÍ

ČTVRTEK

LEZU, LEZEŠ, LEZEME

Prázdninové lezecké čtvrtky

7. 7. / 14. 7. / 21. 7. / 28. 7.

4. 8. / 11. 8. / 18. 8. / 25. 8.

(9:00–17:00)

Každý prázdninový čtvrtek je nejen pro děti připraven doprovodný program k expozici Horolezectví – Z Českého ráje na vrcholy světa. Každý si bude moci vyzkoušet doprovodné disciplíny horolezců. Prázdninové lezecké čtvrtky přiblíží pohyb a bytí ve skalách, práci s lanem formou uzlování a další pro horolezce doplňkové pohybové aktivity, jako je např. slackline. Přijďte se každý čtvrtek v červenci a srpnu bavit, hýbat a poučit.

7. 7. / 4. 8. Slackline – Profesionální slacklineři vám pomůžou udělat krůčky na popruhu nízko nad zemí a pro zdatnější tu bude i popruh výš. Dostanete cenné rady, jak zvládnout začátky i náročnější slacklinové triky.

14. 7. / 18. 8. Spáry – Odborníci na spárové lezení z ObrWorks vás seznámí s touto specifickou technikou. Široké i úzké spáry si vyzkoušíte na vlastní ruce i nohy na trenážeru.

21. 7. / 11. 8. Drytooling – Cepíny v létě? Ano! Bude zde instruktor s cvičnou plochou pro lezení s cepíny.

28. 7. / 25. 8. Opičí dráha – Různé překážky pro jednotlivce i více kamarádů. Balanční prvky a legrácky, při kterých je třeba zapojit nejen svaly, ale i mozek.

SOBOTA

DEVATERO ŘEMESEL ANEB ZE DŘEVA, KŮŽE A PROUTÍ, ŽELEZA I PEŘÍ

SOBOTA

Řemeslné dílny na Dlaskově statku Devatero řemesel aneb ze dřeva, kůže a proutí, železa i peří

2. 7. / 9. 7. / 16. 7. / 23. 7. / 30. 7.

6. 8. / 13. 8. / 20. 8. / 27. 8.

(9:00–17:00)

Dlaskův statek ožije každou prázdninovou sobotu řemeslem. Řemeslníci předvedou tradiční lidová řemesla, která se váží k tradičnímu zemědělství a zpracování produktů, které se odnepaměti v chalupách v Pojizeří získávaly. Například kůže a kožešiny, ovčí rouno, dřevo, proutí či peří. Výrobky z těchto materiálů dříve sloužily nejen usedlosti, ale byly i zdrojem příležitostného příjmu pro vesnické obyvatelstvo. Řada z těchto rukodělných technik, které někteří místní hospodáři ovládali, přežila do dnešních dnů. Na Dlaskově statku se s nimi návštěvníci nejen seznámí, ale především si tradiční řemeslné postupy vyzkouší, například různé techniky používané při zpracování dřeva, kůží, ovčích rouna nebo lnu. Řemeslné soboty doplňují novou stálou expozici Na statku od jara do zimy – Tradiční zemědělství a agrární obyčej v Pojizeří.

2. 7. Košíkářská dílna a výroba mašlovačky

9. 7. Len a jeho zpracování

16. 7. Košíkářská dílna

23. 7. Len, ovčí rouno a kovářská dílna

30. 7. Košíkářská dílna

6. 8. Sedlářská a kovářská dílna

13. 8. Sedlářská dílna a výroba mašlovačky

20. 8. Vlna, předení a kovářská dílna

27. 8. Len a ovčí rouno

Loutkáři dětem v atriu muzea

Každou prázdninovou neděli jsou v atriu muzea připravena loutková představení. Vždy v 11:00, 13:00 a 15:00 / Vstupné: 45 Kč

3. 7. Kašpárek na Skalním hradu (BOĎI – Bauerovi Josefov)

10. 7. Perníková pohádka (LS Na Židli Turnov)

17. 7. Tři prasátka a vlk (LS Na Židli Turnov)

24. 7. Červená Karkulka (LS Na Židli Turnov)

31. 7. Kašpárek a Kalupinka (lidový loutkář J. Polehňa Hradec Králové)

7. 8. Dračí pohádka (LS Šíro Lázně Bělohrad)

14. 8. Karkulka (Divadlo Bořivoj Praha)

21. 8. O pejskovi a kočičce (LS Na Židli Turnov)

28. 8. O slepičce a kohoutkovi (LS Na Židli Turnov)

Pořadatelem akce je Loutkářský spolek Na Židli Turnov ve spolupráci s Muzeem Českého ráje v Turnově.

Akci finančně podpořilo město Turnov.

Z dějin tur(nov)istiky – Hotel čp. 3 a povozy

Hotel Patočka (90. léta 19. století).

Na turnovském náměstí a v jeho okolí bylo přirozeně koncentrováno velké množství hotelů a hostinců. Jeden se nacházel i v domě čp. 3, kde se od 30. let 19. století říkalo U Svobodů podle majitele Antonína Svobody i jeho syna Jana. Podle vymalovaného slunce ve štítě nad okny se dům rovněž nazýval U Zlatého slunce, vedle hostince v něm sídlil i řeznický krám. Svou spolkovou místnost zde měla i turnovská Vondráčkova chasa, recesistický spolek řídicí se heslem „V povolání čilým, ve společnosti veselým!“. Zábavy tohoto spolku měly být nejžertovnějšími ve městě, populární byly hlavně bouřlivé oslavy Nového roku. Změny hostinských s sebou přinášely i změny v názvu podniku. Když dům roku 1887 koupil a přestavěl Antonín Patočka, muselo zákonitě dojít k jeho přejmenování podle nového majitele. V roce 1906 došlo opět ke změně ve vedení podniku a dům se stal Grandhotelem Benda.

Za Rakouska-Uherska se ceny noclehů v Turnově pohybovaly okolo jedné až dvou korun za noc, většina cestovních průvodců označovala ceny služeb v Českém ráji za občanské. Průvodce doporučovaly v letní sezóně si dopředu pokoje na přespaní zarezervovat, zvláště když host plánoval delší pobyt. Větší společnosti si měly radši objednávat i občerstvení.

Hoteliéři a hostinští dokázali hostům obstarat povozy, ať už jen pro dopravu po městě, tak i na výjezdy za krásami Českého ráje. Pro hosty, kteří nechtěli jít pěšky ze vzdálenějšího nádražního předměstí, byly ve městě zajištěny služby omnibusů, drožek a fiakrů. Nejlevnější variantou byly omnibusy, tedy koňské povozy, které pravidelně v danou dobu vyjížděly od nádražní budovy směrem do centra. Vlastně tak představovaly první veřejnou hromadnou dopravu. Takováto cesta omnibusem stála na přelomu století dvacet krejcarů. Dvakrát tolik musel turista zaplatit za služby drožek, lehčích nájemných vozů, většinou jednosprežních, které mohly podle velikosti odvést dvě až čtyři osoby. Svaz z nádraží zajišťovaly též fiakry, to byly zase pro změnu dvousprežní nájemné vozy, zpravidla více komfortní než drožky. Za jejich služby si host musel připlatit, jízda

Jaroslav Benda se svou rodinou a povozy (10. léta 20. století).

do centra v nich stála šedesát krejcarů. Ve městě bylo lidem k dispozici zhruba dvacet povozů různé kvality. Václav Durych ve svém průvodci po městě varuje turisty, že „ceny povozů dlužno předem vyjednatí,

Grandhotel Benda s vjezdem do autogarží (20. léta 20. století).

ježto jsou povozníci v letní saisoně se svými požadavky velmi nestydatí“. I proto v roce 1909 vyvěsil odbor Klubu českých turistů v Turnově po nádražích a hotelích Řád pro fiakristy a drožkáře, podle kterého se měli řídit. Stalo se tak již v době, kdy nabídka vlastního povozu byla znakem každého lepšího hotelu.

Grandhotel čp. 3 měl stáje pro koně hned ve svém dvoře. Vjezd do dvora se dodnes zachoval v podobě průchodu kolem dnešního elektra. S nástupem automobilismu ve 20. letech se průjezdem začalo jezdit do garáží.

Antonín Mojsl

Krajiny zázraků – Obrazy turnovského barokního malíře Jana Jiřího Hertla

Malíř Jan Jiří Hertl (cca 1670-1740) je jedním z „malých mistrů“ českého baroka, kteří se zasloužili o přijetí barokního stylu obyvatelstvem českého a moravského venkova. Přestože nedosahuje velikosti svých vrstevníků Brandla nebo Kupeckého

jsou jeho obrazy dobrou ukázkou barokního malířského řemesla, a jakého řemesla! Patřilo k němu zvládnutí dynamické kompozice, lidské anatomie a fyziognomie, přesvědčivé charakteristiky zobrazených materiálů, lineární a barevné (atmosférické) perspektivy, efektní střídání hladké lazurní malby s energicky nanášenými vysokými barevnými pastami... Kromě toho však nacházíme v Hertlových obrazech i potěšení ze samotné malby a tvoření. Z figur světců někdy cítíme, že malíř pracoval podle požadavku zadavatele, zřejmě i podle grafické předlohy, avšak při zobra-

zení vedlejších dějů, drobných výjevů v pozadí nebo přírody je zřejmé, že byl romanticky zaujat krajinou a vnímavý k jejím proměnám za denního a večerního světla. Hluboce věřící malíř dokázal na plátna přenést i svou spiritualitu a není divu, že v průlomové výstavě Pražský barok pořádané v Praze roku 1938, byl jeho obraz Legenda ze života sv. Františka vystaven vedle pláten Petra Brandla, Jana Vojtěcha Angermeiera a Filipa Bentuma. Právě svatý František z Assisi se v Hertlově díle objevuje nejvíce, vzhledem k tomu, že Valdštejnové

Pokračování na s. 6

Krajiny zázraků – Obrazy turnovského barokního malíře Jana Jiřího Hertla

Pokračování ze s. 5

byli fundátory a patrony františkánského kláštera v Turnově. Pro něj namaloval po požáru v roce 1707 obrazy řádových světců, Mariánský cyklus, Apoteózu sv. Jana Nepomuckého a do ambitů, obíhajících rajskou zahrádku (dnes dvorana pošty) vytvořil spolu s bratrem Rudolfem a dílnou v letech 1718–1725 dvacet pět půlkruhových lunet s výjevy ze života a činů sv. Františka. Výběr z nich je jádrem výstavy, a hlavně k nim odkazuje název výstavy Krajiny zázraků. Avšak i v dalších plátnech se stává krajina téměř rovnocenným partnerem figurálnímu motivu, a tak i Hertlův sv. Prokop oře s ďáblem

Krajiny zázraků – Obrazy turnovského barokního malíře Jana Jiřího Hertla
Oblastní galerie Liberec
23. 6. – 9. 10. 2022

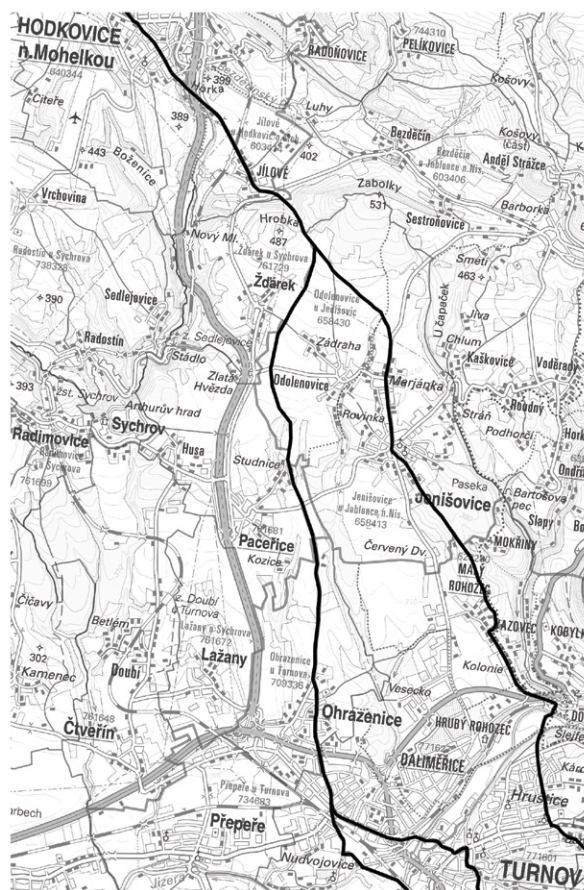
v romantické podvečerní scénérii a zázrak sv. Jana Kapistránského v bitvě s Turky u Bělehradu přenesl turnovský malíř dokonce do skalnaté krajiny Českého ráje se vzdušnou siluetou Trosek pod zapadajícím sluncem. Obrazy ze zrušeného kláštera, zdevastované nešetrnou manipulací a nevhodným uložením, začalo turnovské muzeum od roku 1988 postupně restaurovat, v posledních dvou letech z finančních prostředků Evropské unie v programu IROP. Po ukončení této etapy získá svůj původní vzhled již 32 pláten tohoto zajímavého malíře a další budou, věříme, v příštích letech následovat.

Miroslav Cogan

Kudy se jezdilo dříve III – Z Turnova do Hodkovic nad Mohelkou

Na Hodkovice přes Turnov byl jistě nejčilejší provoz od Jičína (na cestu z Turnova do Jičína se podíváme v některém z dalších článků). Před lokací města byl k přechodu Jizery využíván brod mezi dnešním areálem technických služeb a Perchtou, u níž se po zdejších rušném provozu dochoval mohutný úvoz, dnes lidově zvaný Údolí lásky. Po zřízení města a jizerního náhonu již kupci využívali mostů v dnešní Palackého ulici tak, jako my dnes.

Ať už byla Jizera překonána po mostech či přes brod, stezka na Hodkovice dále pokračovala skrz Ohrazenice. Následně prošla mezi Paceřicemi a Jenišovicemi směrem na Žďárek, který však obešla, stejně jako obešla vrch zvaný Hrobka, aby od jihovýchodu vstoupila do Jílového. Poté již zamířila přímo k brodu přes Mohelku v dnešní ulici Pražské, kterou vstoupila do intravilánu Hodkovic. Na Hodkovice však vedla ve starších dobách i jiná trasa, a to přes brod Jizery v Dolánkách. Ten byl pravděpodobně využíván pocestnými a kupci, kteří na Turnovsko přicházeli více z východního směru, než cestující od Jičína (např. od Rovenska pod

Troskami či Lomnice nad Popelkou) a neměli zájem projíždět skrz Turnov, čímž se sice připravili o možnost překročení Jizery „suchou nohou“ přes mosty, ale zase ušetřili za clo, které se ve městě vybíralo. V dobách před vznikem města a při absenci mostů sloužil dolánecký brod pro stezky přicházející z jihovýchodu zřejmě automaticky. Stezky z tohoto směru přicházely na Hrušticí, z níž sestoupily do nivy Jizery, kterou po náplavovém kuzelu Vazoveckého potoka přešly. Následně cesta stoupala po dnes odtěženém hřbetu svahu (dnes lokalita Na Vápeníku) k Malému Rohozci a skrz Jenišovice. Za nimi v lokalitě Na vrších začala sestupovat k Jílovému, před nímž se spojila do jedné trasy s výše uváděnou, která procházela přes Ohrazenice a společně dospěly do Hodkovic. Všechny tyto trasy přicházely z jihovýchodních Čech, nebo dokonce až z Moravy a jejich cílem zpravidla nebyl ani Turnov, ani Hodkovice, nýbrž bohatá města v Lužici, zejména Žitava a Zhořelec, případně Lobava a Budyšín.

Jiří Zoul Sajbt

DRINGS
PORADENSTVÍ • SOFTWARE • HARDWARE
 Dodavatel hardwaru a služeb v oblasti IT pro regionální obchodní partnery včetně Muzea Českého ráje v Turnově.
DRINGS, spol. s r. o., Turnov
www.drings.cz

Aleš Bartoš
 tel. 603 315 295
www.abzlatnictvi.cz
 zakázková výroba šperků
 Antonína Dvořáka 321 Turnov

Stalo se před sto lety (červenec–září 1922)

Nejen oslavami výročí první písemné zmínky žil před sto lety Turnov, ale v létě došlo i na mohutné oslavy šedesátiletého výročí založení zdejšího Sokola – jedné z nejstarších jednot na venkově vůbec. Župní výbor se v roce 1922 usnesl na pořádání župního sletu v Turnově, k němuž však bylo nutné upravit i nové cvičiště. Tím se zrychlilo tempo řešení otázky dlouho požadovaného odpovídajícího letního sportovního areálu turnovského Sokola. Ten byl nakonec postaven v těsné blízkosti sokolovny na pozemku o výměře 3 650 m². Akce proběhla z velké části svépomocí a finančně přispěla také turnovská okresní správní komise částkou 10 000 Kč (rozhodnutí z 5. července 1922). Ve druhé polovině 20. let byl z letního cvičiště za sokolovnou vybudován moderní lehkoatletický stadión. * Oslavy samotné proběhly ve velkém stylu – konaly se různé vzpomínkové akce, společná cvičení, ale slavnostně vyzdobena byla

pajícím kurzu koruny stále levnější. V lednu roku 1922 stál totiž dolar až 100 Kč, o půl roku později byl k dostání již za polovinu – pohyb tedy, na současné poměry, nevídaný. * V rámci péče o podobu veřejného prostranství ve městě se stále velmi činil místní Okrašlovací spolek, kde se velmi osvědčila práce zahradníka přijatého na plný úvazek. V parku k Šetřilovsku utěšeně vzkvétal čínský pavilon, cesty byly čisté a upravené a také práce vandalů prý tehdy poněkud polevila. * Dne 18. srpna byla schválena stavba tří jednopatrových domů v ulici Antonína Dvořáka proti hostinci u Raka (dnes přes silnici proti parkovišti u Střelnice). * Na některých místech ve městě stále panoval nehezký zvyk, totiž klepat o ranních hodinách z oken domů koberce a ubrusy přímo na ulici – „což není po stránce estetické právě ideální“, stěžovali si v místních novinách. * Na konci srpna vrcholily přípravné práce na pomníku

jitel Adam Valdštejn. * Velkou událostí pro Turnov a celé okolí byla návštěva prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka 17. září 1922. Sokolům byl přidělen čestný úkol doprovázet prezidentův vůz na cestě městem. Starosta města MUDr. Josef Honsů tehdy při své uvítací řeči prohlásil, že hlavní myšlenkou je vytvoření velkého centra, které by se stalo protějškem k Liberci a Jablonci nad Nisou. Snahou je prý vytvořit z Turnova turistické středisko a využít plně jeho potenciál jakožto významného centra železniční dopravy. Po setkání na radnici zavítal prezident do budovy šperkařské školy, načež odjel do okolí Hrubé Skály a do Sedmihorek. *

Drábovna na Kozákové přečkala jistě již několik století a pobýli v ní lidé různých dob, snad i cikáni a lupiči tu snídávali, ale nikdo ji tak nepohaněl jako návštěvníci ze 20. století. Všude samý nápis a podpis, ano docela i kresby necudné.... Dokument doby! Potom tam vodte cizince!

Hlasy Pojizerské, 10. září 1922

David Marek

Pohled na pravou stranu ulice Antonína Dvořáka, v popředí skupina tří domů se stavebním povolením vydaným v srpnu 1922.

i nádražní budova a celé předměstí i město samotné bylo plné květin, národních barev a u vstupu na náměstí byly dokonce postaveny slavobrány. Hlavní budova (sokolovna) byla krom nádherné dekorace opatřena sokolskými hesly. Jubilejní slavnosti vrcholily 9. července župním sletem. * Před sto lety byly oznámeny výsledky výběrového řízení na zřízení vodovodu ze Šlejferny za Šetřilovskem. Nejnižší nabídku podal Ing. Tomeš ve výši 775 000,- Kč. V místním periodiku je však výsledek uveden s notickou, že se jistě jedná o nabídku podhodnocenou, která bude v průběhu prací navýšena. V tomto ohledu jsme tedy velký progres za uplynulých sto let nezaznamenali. Škoda. * Situace na zahraničních trzích pro nás však byla před sto lety mnohem příznivější než dnes. Nákupy v zahraničí byly díky stou-

Dr. Jindřicha Metelky. Stavitel Soukup dobetonoval základy pomníku v Metelkových sadech a turnovská firma Řeháková opracovávala žulový balvan, do něhož byl posláze vsazen bronzový odlitek podobizny Jindřicha Metelky, který podle fotografie zhotovil ředitel šperkařské školy Antonín Karč. Odlitek provedla firma pana Anýže z Prahy, která spolupracovala na řadě turnovských projektů. Nápis na plaketě je dílem Josefa Varcla, profesora šperkařské školy. Slavnostní odhalení pomníku se konalo 10. září – akce se zúčastnil také Karel Kramář, poslanec Josef Matoušek, zástupci Ústřední matice školské, města Prahy, ministerstva školství aj. * Klub turistů v Mnichově Hradišti se před sto lety ujal konzervace hradu Zvířetice. Zříceninu nabídl klubu k bezplatnému převodu jeho tehdejší ma-

Prsten, brož a bikiny

Výstava maturitních a závěrečných prací studentů SUPŠ a VOŠ v Turnově za posledních 10 let z oddělení zlatnictví, broušení drahých kamenů, odlévání a rytí kovů, uměleckého zámečnictví a kovářství a VOŠ pro restaurování kovů. Výstava je mimořádnou přehlídkou prací mladých umělců, jejich řemeslné zručnosti, fantazie a hlubokého vztahu k umění. Oživuje tradici pravidelných prezentací maturitních prací studentů turnovské šperkařské školy v turnovském muzeu a předchází plánované výstavě ke 140. výročí založení školy v roce 2024.

Výstavní sál muzea / 9. 6. – 4. 9. 2022

Výstavy a akce v červenci, srpnu a září

VÝSTAVY

Turnov – město drahých kamenů
Tradice trvající již 7000 let
 Výstavní sál / 10. 2. – 30. 10. 2022

Český granát – mineralogický symbol Čech
 Kamenářský dům / 9. 6. – 4. 9. 2022

Prsten, brož a bikiny
 Výstavní sál / 9. 6. – 4. 9. 2022

Fotografická výstava
Krkonoše–Vzpomínky
 Atrium muzea / 19. 5. – 2. 10. 2022

Kamenná paměť města
Památkově chráněné objekty
od středověku po současnost
 Výstavní sál / 8. 9. – 30. 10. 2022

Proměny „moderního“ města, staré pryč
a nové sem
 Kamenářský dům / 8. 9. – 30. 10. 2022

AKCE

Den s mineralogem
 5. 7. / 12. 7. / 19. 7. / 26. 7.
 2. 8. / 9. 8. / 16. 8. / 23. 8. / 30. 8. 2022
 Areál Kamenářského domu

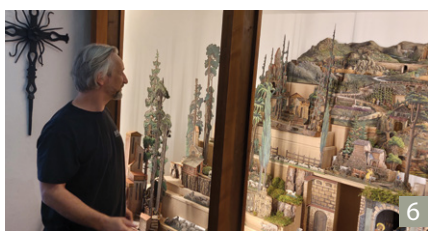
Lezecké čtvrtky – Lezu, lezeš, lezeme
 7. 7. / 14. 7. / 21. 7. / 28. 7.
 4. 8. / 11. 8. / 18. 8. / 25. 8. 2022
 Atrium muzea

Devatero řemesel
 Řemeslné soboty na Dlaskově statku
 2. 7. / 9. 7. / 16. 7. / 23. 7. / 30. 7.
 6. 8. / 13. 8. / 20. 8. / 27. 8. 2022

Loutkáři dětem v atriu muzea
 3. 7. / 10. 7. / 17. 7. / 24. 7. / 31. 7.
 7. 8. / 14. 8. / 21. 8. / 28. 8.

Svatováclavské posvícení na statku
 Dlaskův statek v Dolánkách / 24. 9. 2022

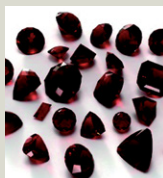
Ohlédnutí za minulým čtvrtletím

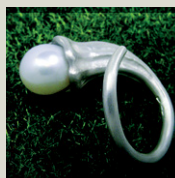
Jarní sezóna byla opět nabitá akcemi. Dlaskův statek prošel proměnou a od dubna tu mohou návštěvníci vidět expozici s názvem Na statku od jara do zimy, která je provede tradičním zemědělstvím a agrárními obyčejí Pojizeří (obr. 1). Opravdu vydařené byly po třech letech Staročeské řemeslnické trhy, v bohatém kulturním programu vystoupila také skupina Fleret se Zuzanou Šulákovou (obr. 2). Mimořádný návštěvnícký úspěch zaznamenala výstava Náměstí, kterým šly dějiny. Animační program k této výstavě navštívilo téměř šest stovek dětí (obr. 3). Magická muzejní noc očarovala Dlaskův statek v Dolánkách, byla provoněna bylinkami a připomněla kouzlo pohádek a lidových písniček (obr. 4). Potkala nás také jedna nepřijemná událost v podobě přivalového deště 24. června. Zaplavena byla vstupní hala horolezecké expozice (obr. 5) a výtahová šachta. Naopak velkou radost nám udělala instalace historického Bělohávkova betlému. Betlém zrestauroval a instaloval Restaurátorský ateliér Bárta z Hořic (obr. 6). Tento mimořádný restaurátorský počín si zaslouží velké uznání.

Muzeum dále nabízí:

MUZEJNÍ PRODEJNA
 šperky a drahé kameny
 sklo, bižuterie
 regionální speciality
 knihy, mapy
 a další dárkové zboží

ZLATNÍCI
V KAMENÁŘI
 autorské šperky
 zakázková výroba
 snubní prsteny
 drahokamy
 ukázky řemesla

DLASKŮV STATEK
 Národní kulturní
 památka ČR
 venkovská usedlost
 z časů našich
 předků

Muzejní čtvrtletník vydává Muzeum Českého ráje v Turnově. Povolení MK ČR – E 15658. ISSN: 1801-4054.

Odpovědná redaktorka: Marcela Beranová, DiS. Grafická úprava, sazba: Marcela Beranová. Tisk: Tiskárna UNIPRESS, s.r.o. Svobodova 1431, Turnov, tel. 481 319 411. Uzávěrka tohoto čísla byla 17. června 2022. Muzejní čtvrtletník je k dostání zdarma na pokladně muzea, v informačních centrech a muzeích v okolí Turnova.

Na adrese beranova@muzeum-turnov.cz si můžete objednat zaslání čtvrtletníku v elektronické podobě.

OTEVÍRACÍ DOBA MUZEA A KAMENÁŘSKÉHO DOMU: červenec–září úterý až neděle od 9:00 do 17:00

DLASKŮV STATEK: červenec–srpen úterý až neděle od 9:00 do 17:00; září úterý až neděle od 9:00 do 16:00

Změna programu vyhrazena – pro aktuální informace sledujte webové stránky a facebook muzea! Těšíme se na Vaši návštěvu.